

УДК 629.7:330.3

JEL classification: D81, L50 L93, R41

О.М. Вовк, к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки повітряного транспорту
Національний авіаційний університет

ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВАХ НА АВІАМАШИНОБУДУВАННЯ

Предметом дослідження є система економічної безпеки на підприємствах авіа машинобудування. В статті для опису процесу оцінювання рівня економічної безпеки узагальнено існуючі дослідження. Запропоновано структуру складових та факторів, що впливають на ефективність забезпечення ефективності безпеки авіаційних підприємств машинобудівної галузі. Узагальнено індикаторний, функціональний, вартісний та інші підходи до оцінювання стану системи економічної безпеки. В авіаційній сфері існуючі дослідження присвячено загальним питанням технологій відповідності стандартам безпеки повітряного транспорту, фінансовим аспектам забезпечення безпеки, економічній безпеці авіакомпаній та аеропортів. До основних особливостей авіаційних підприємств машинобудування віднесено високу вартість та тривалість виробничого циклу, динаміку розвитку технологій, необхідність сертифікації. Запропонована послідовність оцінювання системи економічної безпеки відображає вартісний підхід, застосування якого передбачає оцінювання резервів для забезпечення безперервності виробництва, кредитоспроможності та інвестиційної привабливості; умов формування конкурентного статусу; врахування інноваційного розвитку цифрових й інформаційних технологій.

Ключові слова: економічна безпека, оцінювання ефективності, система, підприємства авіамашинобудування, фактори, критерії.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Діяльність підприємств завжди пов'язана з внутрішніми змінами та зовнішніми впливами. Стійкість та забезпечення ефективного зростання в умовах невизначеності має забезпечуватись надійним захистом, що в теорії управління формується в системі економічної безпеки. Економічна безпека підприємства відображає стан захищеності, гнучкості, стійкості та ефективності в досягненні поставлених цілей. Оцінювання стану системи економічної безпеки підприємства дозволяє виявити й зовнішні, й внутрішні загрози; тенденції й характер впливу факторів. В сукупності отримані результати оцінювання дозволяють спроектувати та спрогнозувати необхідні зміни для забезпечення необхідного рівня безпеки. Авіаційні підприємства машинобудівного сектору промисловості поєднують в особливостях здійснення господарської діяльності фактори, що характеризують специфіку літакобудування та авіаремонтної діяльності, сучасні тенденції технологічного розвитку галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Дослідження теорії управління економічною безпекою підприємств представлено працями вітчизняних науковців О.В. Ареф'євої [1], В.І.Мунтіян [2], Ілляшенко С.М. [3], В.М. Геєць [4], та інших. Праці зазначених авторів стали основою для подальших досліджень економічної безпеки підприємств, що на сьогоднішній день сконцентровані на структуризації й виділенні складових за функціональними напрямками діяльності, пошуку ефективних інструментів управління щодо мінімізації загроз, розробки превентивних заходів та забезпечення стійкості підприємства.

Економічна наука уже містить значну кількість наукових розробок, у яких досліджується та оцінюється стан економічної безпеки підприємства. В цьому контексті необхідно відмітити публікації О. Ф.Ярошенко [5], І.А. Федоренко [6], О. Л.Коробчинського [7], Р.М.Скриньковського [8]. Більшість дослідників присвячують публікації виявленні внутрішніх

загроз та оцінюванні фінансових результатів підприємства, що є логічним з огляду на потреби обґрунтування доцільності й ефективності застосування тих чи інших інструментів мінімізації загроз та прогнозування кризових процесів.

В авіаційній сфері проблеми управління економічною безпекою підприємств досліджували В.В. Щелкунов[9], Ю.Ф. Кулаєв [10], В.В. Мізюк [11], О.М. Бондаренко [12]. Проте динамічний розвиток цифрових технологій та поява нових загроз потребують постійного моніторингу та удосконалення існуючого методичного забезпечення оцінювання стану системи економічної безпеки підприємства.

Постановка завдання. Оцінювання стану системи економічної безпеки підприємств авіаційного машинобудування має враховувати динамічність розвитку технологій виробництва; специфіку та територіальний розподіл за типами і видами виробництва і ремонту повітряних суден і комплектуючих; загрози та виклики розвитку національної економіки; запити потенційних споживачів – авіакомпаній вітчизняного та світового ринків авіаційних послуг; динаміку інноваційних, інформаційних та технологічних досягнень. Метою статті є формалізація методичного забезпечення оцінювання ефективності та опис специфіки управління системи економічної безпеки авіаційних підприємств машинобудівного комплексу.

Виклад основного матеріалу дослідження із обґрунтуванням одержаних наукових результатів. Узагальнюючи існуючі дослідження теорії оцінювання економічної безпеки підприємств їх можна групувати в наступних підходах:

– індикаторний підхід: оцінка проводиться шляхом порівняння фактичних значень по підприємству з нормативними значеннями обраних індикаторів, що описують окремі функціональні сфери управління економічною безпекою.

– функціональний: описуються та оцінюються окремі складові системи економічної безпеки. При цьому проблематикою підходу є велика кількість підходів до структуризації та виділення складових.

– ресурсний: проводиться оцінювання загроз та ефективності використання ресурсної бази при забезпеченні економічної безпеки.

– програмно-цільовий: використовується декілька рівнів інтеграції показників і такі методи їх аналізу, як кластерний і багатовимірний аналіз.

– вартісний підхід: оцінюється рівень капіталізації та можливості максимізації прибутків. В окремих дослідженнях об'єктом оцінки є вартість витрат, необхідних для забезпечення системи економічної безпеки.

Найпоширенішим підходом до оцінювання рівня та стану системи економічної безпеки залишається функціональний, оскільки він дає можливість цілеспрямованого аналізу показників ефективності функціонування досліджуваної складової, а також дозволяє концентруватись на дослідженні ролі й впливах окремого функціонального напрямку в забезпеченні необхідного рівня безпеки. Також оцінювання за функціональними складовими зручне з точки зору доступності інформаційної бази та наявних нормативного і методичного забезпечення. Аналіз рівня економічної безпеки підприємства проводиться на основі порівняння розрахункового значення сукупного показника з отриманими раніше, а також з розрахованими для порівняння значеннями цього показника для аналогічних підприємств. Крім того, порівнюються поточні й ретроспективні рівні функціональних складових економічної безпеки підприємства і виявляється ступінь впливу змін стану функціональних складових на зміну сукупного показника. Після цього проводиться функціональний аналіз заходів, спрямованих на підтримку необхідного рівня всіх складових. Він охоплює етапи, починаючи від ідентифікації та аналізу загроз і ризиків, характерних для різних сфер діяльності, і закінчуючи контролем результатів їх обмеження та запобігання.

Функціональний підхід в сучасних дослідженнях трансформується в інтегральні показники та методики, що дозволяють порівнювати ефективність управління окремими складовими, ресурсами чи підрозділами підприємства в системі забезпечення безпеки. Інтегральні, коефіцієнтні методики найчастіше застосовують для визначення фінансової стійкості, виявлення загрози банкрутства, оцінці фінансового стану та його впливі на перспективи

розвитку підприємств з точки зору протиентропійності підприємства.

В авіаційній сфері існуючі дослідження присвячено загальним питанням технологій відповідності стандартам безпеки повітряного транспорту [10], фінансовим аспектам забезпечення безпеки [9], економічній безпеці авіакомпаній [12] та аеропортів [11]. Регулювання та стандартизація щодо забезпечення рівня авіаційної безпеки аеропортів та авіакомпаній здійснює Міжнародна організація цивільної авіації (International Civil Aviation Organization (ICAO)). Організація здійснює розробку нормативів, навчання та атестацію кадрів, аудит, сертифікацію об'єктів, що надають послуги з перевезень авіаційним транспортом. Стандарти ICAO при цьому спрямовані на забезпечення безпеки повітряного руху, попередження терористичних загроз, екологічних, економічних, техногенних катастроф. Наприклад, Мізюк В.В. запропонував методика оцінки економічної безпеки в аеропортах, що ґрунтується на прогнозуванні рівня загроз (відповідно до трактування ICAO «зеленого», «жовтого» та «червоного») і передбачає проведення функціонально-вартісного аналізу витрат на їх попередження. З огляду на вищеописані дослідження є потреба в формалізації методичного забезпечення оцінювання економічної безпеки авіаційних підприємств машинобудування.

Машинобудівні підприємства, що входять до авіаційного сектору, у здійсненні господарської діяльності мають ряд особливостей, які формуються технологіями виробництва, ресурсною базою та ринками збуту готових продуктів. В оцінюванні стану системи економічної безпеки авіамашинобудівних підприємств важливо визначити та структуризувати фактори, що впливають на рівень безпеки, ефективність розвитку чи є загрозою утворюючими (рис. 1). До основних характеристик господарської діяльності авіа машинобудівних підприємств можемо віднести:

– довготривалі терміни виконання робіт, що пов'язано з масштабами виробництва. Так , наприклад, авіаційному заводу потрібно не лише виконати повен цикл виробництва літака, а й

забезпечити безперервність постачання комплектуючих та матеріалів, тобто фінансування процесу, відповідно до послідовності етапів будівництва повітряного судна;

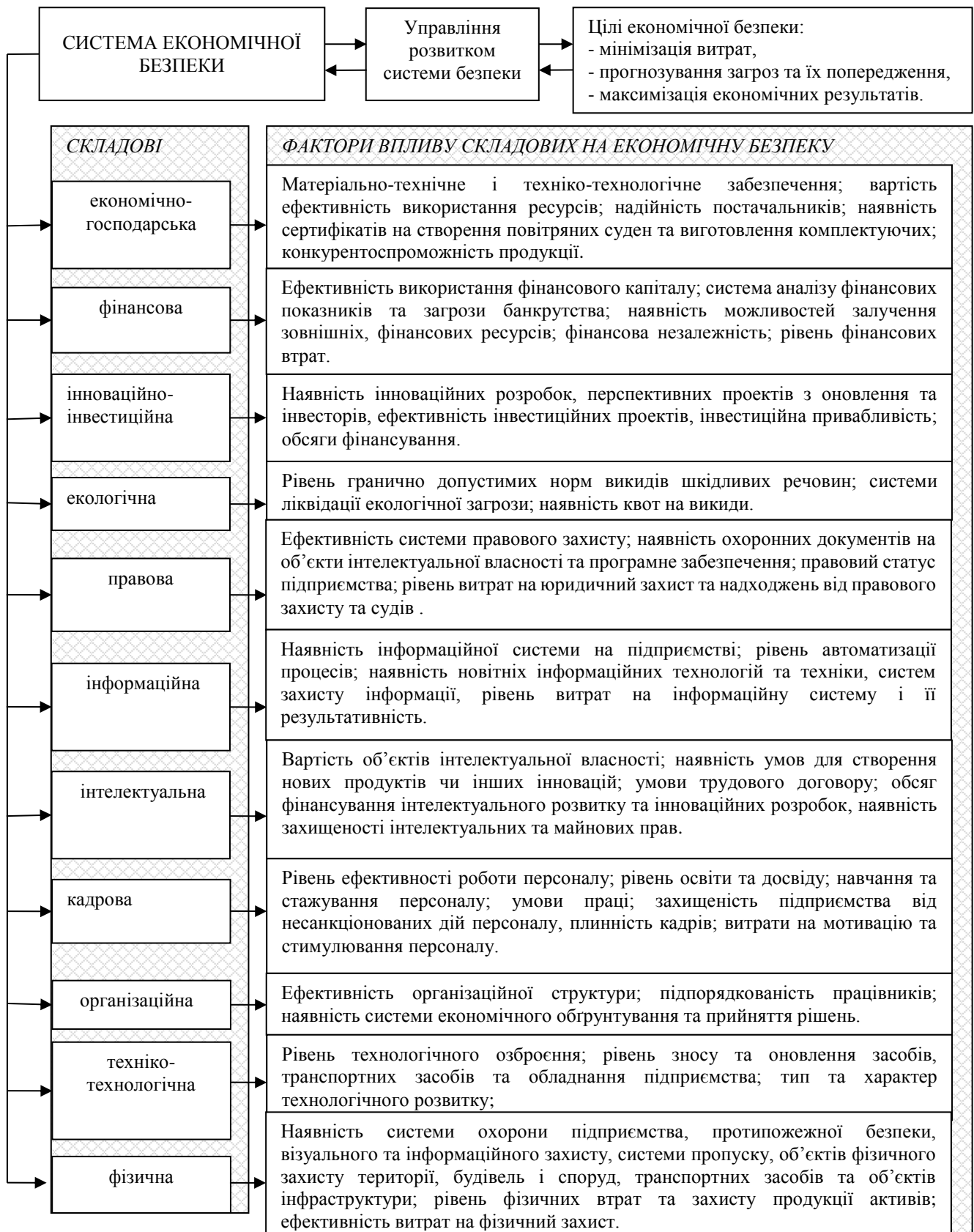
– велика вартість будівництва літаків: як правило, авіабудівний завод починає будівництво перших літаків нового типу за власні джерела фінансування, що забезпечують фінансування проектних робіт, маркетингові дослідження та формування ринку збуту, випробовування, виробництво літаків за першими замовленнями.

– постійний контроль якості та нарощування рівня сертифікації продукції. Для виробництва продукції, що пов'язана з авіатехнікою, необхідно проходити сертифікацію у власника технології або торгівельної марки. Також в галузі авіаційної промисловості практикується ліцензування виробництва літаків або комплектуючих.

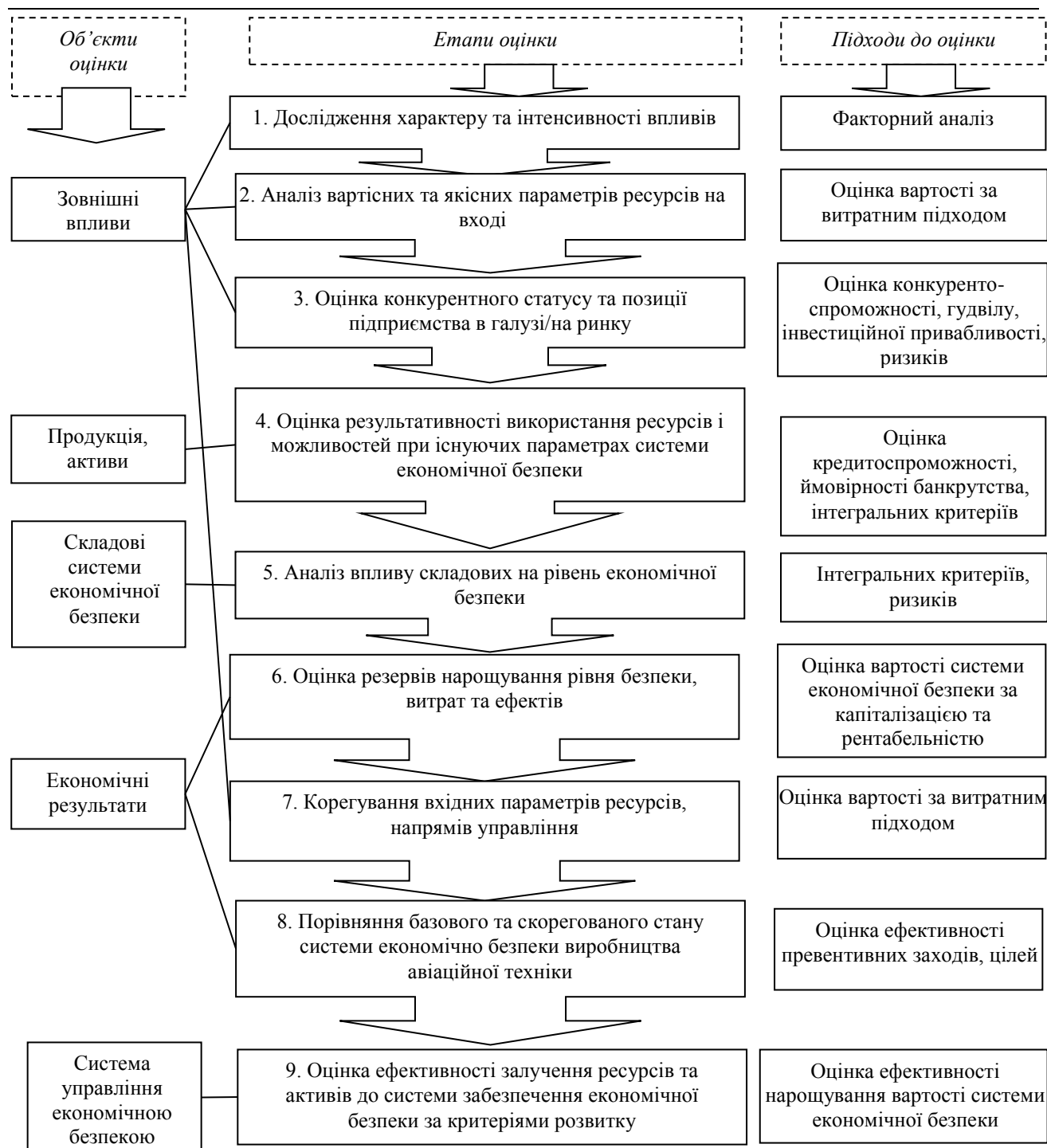
Зазначені особливості та фактори здійснення господарської діяльності авіаційних підприємств машинобудування визначають основні напрями передбачення загроз та прогнозування ефективності превентивних заходів. Деталізація процесу їх оцінювання представлена на рис.2.

Запропонована послідовність відображає вартісний підхід до визначення впливів системи економічної безпеки підприємства, застосування якого передбачає врахування багатоетапності та тривалості виробничого процесу, що потребує акумуляції резервів для забезпечення безперервності виробництва, кредитоспроможності та інвестиційної привабливості; необхідність сертифікації, що забезпечується конкурентним статусом; врахування інноваційного розвитку цифрових й інформаційних технологій.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Проектування процесу оцінювання ефективності системи економічної безпеки дозволяє поєднати різні підходи та методики, узгодити етапи, побудувати механізми прогнозування впливів на рівень безпеки, обґрунтувати комплекс превентивних заходів та спрогнозувати майбутні витрати й ефекти від розвитку.

Рисунок 1 – Структура комплексної системи безпеки авіаційних підприємств машинобудування
Узагальнено автором

Рисунок 2 – Послідовність оцінювання системи економічної безпеки авіаційних підприємств машинобудування

Розроблено автором

Перспективи досліджень методів управління економічною безпекою авіаційних підприємств машинобудування мають спрямовуватись на розробку методичного забезпечення щодо

обґрунтування напрямів розвитку системи в контексті загального розвитку підприємства та нарощування його вартості й конкурентоспроможності.

Список літератури

1. Ареф'єва О.В., Кузенко Т.Б. Планування економічної безпеки підприємств: монографія. К., 2004. 172 с.
2. Мунтіян В.І. Економічна безпека України. К., 1999. 462 с.

3. Ілляшенко С.М. Складові економічної безпеки підприємства та підходи до її оцінки. *Актуальні проблеми економіки*. 2013., № 3. С. 12–19.
4. Геєць В.М., Кизим М.О., Клебанова Т.С., Черняк О.І. Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство. Х., 2006. 240 с
5. Ярошенко О. Ф. Визначення рівня економічної безпеки підприємства *Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту*. 2011. Вип. 2 (10). С. 102-109
- 6 Федоренко І.А. Розвиток концептуальних підходів до визначення економічної безпеки промислових підприємств. *Інноваційна економіка*. 2013. № 5. С. 304–308. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua>.
7. Коробчинський О. Л. Методика формування системи економічної безпеки підприємства. *Актуальні проблеми економіки*. 2009. № 4. С. 41-45.
8. Скриньковський Р.М. Економічна безпека підприємства: сутність, класифікація та система діагностики *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. Вип. 3. С. 414–418. URL: <http://global-national.in.ua>.
9. Щелкунов В.І., Мізюк С.Г., Астапова Г.В., Мізюк В.В., Буглак О.В. Методи забезпечення фінансової стійкості та інвестиційної привабливості авіапідприємств корпоративного типу. К., 2007. 160 с.
10. Кулаев Ю.Ф. Экономика гражданской авиации Украины. К., 2004. 484 с.
11. Мізюк В.В. Економічний механізм забезпечення авіаційної безпеки авіатранспортних підприємств: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.04.. – К.:НАУ, 2011. 193 с.
12. Бондаренко О.М. Оцінка економічної безпеки авіакомпаній: дис. ... канд. екон. наук: 08.07.04 К., 2004. 177 с.

References

1. Aref'ieva O.V. and Kuzenko T.B. (2004) *Planuvannia ekonomichnoi bezpeky pidpriemstv* [Planning of economic security of enterprises] Vydavnytstvo Yevropeiskoho universytetu. Kyiv, Ukraine
2. Muntiiian V.I. (1999) *Ekonomichna bezpeka Ukrainy* [Economic security of Ukraine] KVIITs. Kyiv, Ukraine
3. Iliashenko S.M. (2013), “Components of economic security of the enterprise and approaches to its evaluation”, *Actual problems of the economy*, no. 3, pp. 13–19.
4. Heiets V.M. and Kyzym M.O. (2006) *Modeliuvannia ekonomichnoi bezpeky: derzhava, rehion, pidpriemstvo* [Modeling of economic security: state, region, enterprise] Kharkiv, Ukraine
5. Yaroshenko O. F. (2011), “Determination of the level of economic security of the enterprise.”, *Visnyk Skhidnoevropeiskoho universytetu ekonomiky i menedzhmentu*, no. 2, pp. 102-109.
6. Fedorenko I.A. (2013), “Development of conceptual approaches to the definition of economic security of industrial enterprises”, *Innovatsiina ekonomika*, no. 5, pp. 304-308. available at: <http://irbis-nbuv.gov.ua>.
7. Korobchynskiy O. L. (2009), “Method of formation of the system of economic security of the enterprise”, *Actual problems of the economy*, no. 4, pp. 41-45.
8. Skrynkovskiy R.M. (2015), “Economic security of the enterprise: the essence, classification and system of diagnostics”, *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky*, no. 3, pp. 414-418. available at: <http://global-national.in.ua>.
9. Shchelkunov V.I. and Miziuk S.H. (2007) *Metody zabezpechennia finansovoi stiiikosti ta investytsiinoi pryvablyvosti aviapidpriemstv korporatyvnoho typu* [Methods of ensuring financial stability and investment attractiveness of airline enterprises of the corporate type] NAU, Kyiv, Ukraine
10. Kulaev Yu.F. (2004) *Ekonomika tsyvilnoi aviatsii* [Economy of civil aviation of Ukraine] Feniks. Kyiv, Ukraine
11. Miziuk V.V. (2011), “Economic mechanism of providing aviation safety of air transport enterprises”, Abstract of Ph.D. dissertation, Economy, National Aviation University, Kyiv, Ukraine.
12. Bondarenko O.M. (2004), “Estimation of economic safety of airlines ”, Abstract of Ph.D. dissertation, Economy, National Aviation University, Kyiv, Ukraine.

Olha Vovk, *PhD in Economics, Associate Professor Associate Professor at National Aviation University*

Evaluation the effectiveness of economic security of aircraft engineering companies

The subject of the research is the system of economic security at the aircraft engineering companies. In the article to describe the process of assessing the level of economic security, the existing research is summarized. The structure of the components and factors influencing the effectiveness of ensuring the safety of the aircraft engineering companies is proposed. The indicator, functional, cost and other approaches to the assessment of the state of the system of economic security are generalized. In the field of aviation, existing research is devoted to the general issues of technology of compliance with air transport safety standards, financial aspects of security, economic safety of airlines and airports. The main features of aircraft engineering companies are the high cost and duration of the production cycle, the dynamics of technology development, the need for certification. The proposed sequence of assessments of the economic security system reflects a cost-effective approach, the application of which involves the valuation of reserves to ensure the continuity of production, creditworthiness and investment attractiveness; conditions for the formation of a competitive status; taking into account the innovative development of digital and information technologies.

Key words: economic safety, efficiency evaluation, system, aircraft engineering companies, factors, criteria.

Стаття надійшла до редакції 06.02.2018 р.